

**ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ ӘКІМДІГІ БІЛІМ БАСҚАРМАСЫНЫҢ
«ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ ӨНІРЛІК ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК
ОРТАЛЫҒЫ» КОММУНАЛДЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК МЕКЕМЕСІ**

**Балаға қатысты зорлық-зомбылық
(немесе зорлық-зомбылық туралы
күдік) жағдайы анықталған кезде білім
беру ұйымдарының психологиялық
қызметтерінің іс-қимылдарының
әдістемелік ұсынымдары**

Қостанай қ, 2024 жыл

МАЗМҰНЫ

1. Балаға қатысты зорлық-зомбылық (не зорлық-зомбылық туралы күдік) жағдайы анықталған кезде білім беру ұйымдарының психологиялық қызметтерінің іс-қимыл алгоритмі.....	4
2. Кәмелетке толмаған адамға қатысты зорлық-зомбылық фактісі анықталған кезде психологқа арналған әдістемелік ұсыныстар	6
3. Егер зорлық-зомбылық білім беру ұйымында немесе басқа әлеуметтік мекемеде анықталса не істеу керек	8
4. Не істемеу керек	9
5. Баланың оған жасалған зорлық-зомбылық туралы үнсіз қалуының себептері	10
6. Кәмелетке толмағандарға қатысты қылмыс жасаудың негізгі себептері мен шарттары	11
7. Зорлық-зомбылықтың негізгі түрлері.....	12
8. Балалар мен жасөспірімдердегі жыныстық зорлық зомбылықтың белгілері	16
9.Кәмелетке толмағандарға зорлық-зомбылық пен қатыгездіктің жыныстық тиіспеушілігінің алдын алудың нормативтік-құқықтық актілері.....	21

1.Балаға қатысты зорлық-зомбылық (не зорлық-зомбылық туралы күдік) жағдайы анықталған кезде білім беру ұйымдарының психологиялық қызметтерінің іс-қимыл алгоритмі

Балаға қатысты зорлық-зомбылық (не зорлық-зомбылық туралы күдік) жағдайы анықталған кезде:

- **Білім беру ұйымы:**

- зорлық-зомбылық фактісін анықтаған педагог (не зорлық-зомбылыққа күдік болған жағдайда) білім беру ұйымының басшысына болған оқиға туралы дереу (ауызша және жазбаша нысанда) хабардар етсін;

- **білім беру ұйымының басшысы**-болған оқиға туралы білім бөлімінің балаларды қорғау органдарына, баланың өмір сүру жағдайлары мен тәрбиесіне тексеру жүргізу үшін қорғаншылық бөліміне және ден қою шараларын қабылдау үшін ішкі істер органдарына дереу телефон арқылы хабарласын (содан кейін күні ішінде жазбаша ақпарат жіберсін);

- әлеуметтік тергеу жүргізу; кәмелетке толмағанды әлеуметтік қауіпті жағдайда деп тану;

- кәмелетке толмағанның құқықтары мен мүдделерін қорғау мақсатында: мүдделі қызметтермен (денсаулық сақтау, білім беру, әлеуметтік қызмет көрсету мекемелері, ішкі істер органдары және т.б.) бірлесіп, кәмелетке толмағанның отбасымен жұмысты қоса алғанда, зорлық-зомбылықтан зардап шеккен кәмелетке толмағанның құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың жеке жоспарын (ақпарат алған сәттен бастап екі жұмыс күні ішінде) әзірлеу қажет.

Ескерту: егер зорлаушы отбасының мүшесі болса (әкесі, өгей әкесі, ағасы және т.б.), онда баланы шұғыл түрде отбасынан шығару қажет.

• Білім беру ұйымының қорғаншылық және қамқоршылық бөліміне:

- кәмелетке толмағанның өмір сүру және тәрбиелеу жағдайларын тексеру;
- қажет болған жағдайда баланы отбасынан шығару туралы шешім қабылдау
- бастапқы ақпаратты алған сәттен бастап үш жұмыс күні ішінде Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасына мынадай құжаттарды қоса бере отырып, жазбаша хабардар етілсін: кәмелетке толмағанның өмір сүру жағдайларын тексеру актісі, отбасы туралы ақпарат, жүргізілген әлеуметтік тергеу нәтижелері.

2. Кәмелетке толмаған адамға қатысты зорлық-зомбылық фактісі анықталған кезде психологқа арналған әдістемелік ұсыныстар

Егер бала сізге зорлық-зомбылық туралы айтса, өзін қалай ұстау керек.

- Баланың сізге айтқан сөзіне байыпты қараңыз. Ол қорқыту туралы өтірік айтпайды, әсіресе егер ол болған оқиғаны өте эмоционалды түрде егжей-тегжейлі айтып берсе. Эмоциялар әрқашан бастан кешкен жағдайға сәйкес келеді.
- Тыныштық сақтаңыз. Бала сізді азапты тәжірибеден қорғау үшін болған жағдай туралы айтуды тоқтатуы мүмкін.
- Зардап шеккен баланы тыныштандырыңыз және жігерлендіріңіз. Сізге не болғанын айту оған болған жағдайды жеңуді жеңілдететінін түсіндіріңіз. Оған сіз түсінетініңізді және оны ешнәрсе үшін кінәламайтыныңызды айтыңыз («Сіз маған айтқаныңызды дұрыс жасадыңыз»).
- Балаңызды не болғанын айтуға шақырыңыз. Балаңызға сөйлеуге рұқсат етіңіз.
- Одан болған оқиғаның нақты фактілерін мүмкіндігінше білуге тырысыңыз. Баланың сөздеріне мұқият болыңыз, оларды керемет нәрсе ретінде тастамаңыз. Фактілер орын алмаса да, оның қиялының шығу тегін түсіну маңызды.
- Болжамдардың дұрыстығын дереу және мұқият тексеріңіз.
- Балаңыз өзін ыңғайсыз сезінуі мүмкін нәрселерге мұқият болыңыз.
- Балаңызға эмоцияларын шығаруға мүмкіндік беріңіз.

- Егер бала сізге эмоционалды түрде ашылуы қиын болса, оған қарсы тұрыңыз. Есіңізде болсын, шыдамдылық қажет, өйткені баланы сізге сенуге сендіру оңай болмауы мүмкін.
- Сөз бала қолданатын сөздерді қолданыңыз, оған ұятсыз сөз тіркестерін қолданғаны үшін ескерту жасамаңыз, өйткені ол үшін бұл оқиғаны сипаттаудың жалғыз жолы болуы мүмкін.
- Шын жүректен болыңыз. Балаңызға оның айтқанына сенетіндігіңізді тағы бір рет қайталаңыз

Адал болыңыз. Балаңызға бұдан әрі не істейтіндігіңізді түсіндіріп, оның сіздің ниетіңізбен келісетінін сұраңыз («Мен біреуге (директордың тәрбие жөніндегі орынбасары, әлеуметтік педагог немесе ішкі істер органдарының қызметкері) не болғанын айтуым керек. Олар сізге бірнеше сұрақтар қойғысы келеді және сізге өзіңізді қауіпсіз сезінуге көмектеседі». Балаға оның сезімдерін түсінетіндігіңізді білдіруге болады, бірақ оған таңдау қалдырмау керек. Балаңызға: «Егер сіз өзіңізді жаман сезінсеңіз, сақтауға болмайтын құпиялар бар» деп айтыңыз.

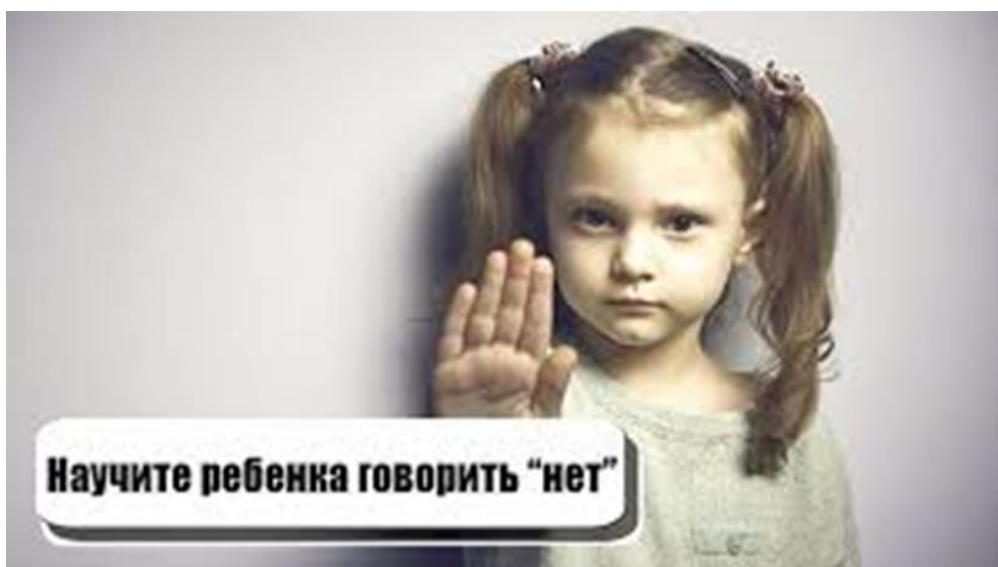
Маманның кәсіби кеңесіне жүгініңіз (психологиялық, құқықтық, медициналық).

- Бұл көзге көрінетін зақым болмаса да, мүмкіндігінше тезірек физикалық тексеруден өтуді талап етеді.
- Орташа және ауыр жарақаттары бар, неврологиялық және жүрек-қан тамырлары аурулары бар, сондай-ақ ауыр психикалық жарақаты бар баланың ауруханаға жатқызылуы керек.
- Бала қарсыласын міндетті түрде жек көреді немесе оған ашуланады деп ойламаңыз, өйткені ол отбасы мүшесі/ ата-

ана/қамқоршы болуы мүмкін. Сұрақтарға шыдамдылықпен жауап беріңіз және баланың алаңдаушылығын жойыңыз.

- Әңгіме аяқталғаннан кейін егжей-тегжейлі жазба жасаңыз.

Есіңізде болсын: баланың мүдделері бәрінен жоғары!

3. Егер зорлық-зомбылық анықталса не істеу керек білім беру ұйымында немесе өзге де әлеуметтік мекемеде

- Зорлық-зомбылық құрбанымен келесілерді басшылыққа ала отырып сөйлесіңіз: балаңызға оған көмектескіңіз келетінін айтыңыз, бірақ тез шешім ұсынуға асықпаңыз (зорлық – зомбылық құрбандарымен сөйлесу кезінде жиі кездесетін қате түсінік-балаға мүмкіндігінше тезірек көмектескіңіз келеді).

- Балаңызбен әртүрлі мүмкіндіктерді талқылаңыз, білімді адамдармен кеңесуді ұсыныңыз.

- Дауыс естігендеріңіз туралы ешкімге айтпауға уәде бермеңіз, бірақ балаңызды алдымен онымен келісетіндігіңізге сендіріңіз. Оны үнемі қолдауға уәде беріңіз.

Төмендегілерге назар аударыңыз:

- а) зардап шеккен баланың тыныштығын қолдау және қамтамасыз ету;
- б) әртүрлі қатысушы тұлғаларға қауіпсіздік кепілдіктері;
- в) зорлық-зомбылық орын алатын мән-жайларды тоқтату;
- г) зорлаушымен қалай сөйлесу керектігін және зорлаушыға қалай шара қолдану керектігін анықтау;
- д) мекемедегі басқа балаларды болған оқиға туралы хабардар ету немесе жарияламау және оны қалай жасау керек;
- е) баспасөзде өзін қалай ұстау керек (егер бұқаралық ақпарат құралдары бұл туралы білсе, сөйлесуді қалай жүргізу керек);
- ж) іске тартылған мамандарды қолдауды қамтамасыз ету; әртүрлі қатысушы тұлғалардың болғаны туралы хабардар ету бойынша ойластырылған іс-қимыл жоспарын құру.

Физикалық зорлық-зомбылық оқиғасы анықталғаннан кейін өте күрделі жағдай туындағандықтан, жоғарыда аталған және басқа да қажетті тармақтарды қамтитын кезеңдік жоспарды қолдану ұсынылады. Кезеңдік жоспар құра отырып, мекеме келісімдер мен іс-әрекетке басшылықты қағазға түсіреді. Басқа нәрселермен қатар, мұндай жоспар жоспардың іс-шараларын орындауға жауаптыларды қамтиды.

4. Не істемеу керек

- Балаға «Бұл біздің арамызда қалады», «Анам ашуланбайды», «бәрі жақсы болады» сияқты асығыс уәделер бермеңіз. Зорлаушы қазірдің өзінде баланы қарым-қатынасын құпия ұстауға мәжбүр етті, ал өзінің өмірлік тәжірибесі оған

анасының ашуланатынын және ұрысатынын айтады (бұл көбінесе болады).

■ Балаңызға бәрін ұмытып, ештеңе болмағандай өмір сүруге кеңес бермеңіз, өйткені зорлық-зомбылықтың салдары обсессивті естеліктер мен тәжірибе туралы ойлар болашақта алаңдаушылық, алаңдаушылық, сенімсіздік тудырады. Зорлық-зомбылыққа ұшыраған балалармен тәжірибесі бар маманға жүгінген дұрыс.

5. Баланың үнсіз қалуының себептері оған жасалған зорлық-зомбылық туралы

Қорқыныш, өйткені бала зорлаушы уәде еткен барлық нәрсеге сенеді (оларды анасымен бірге үйден қуып жібереді, сүйікті итін өлтіреді, барлығына қандай да бір әрекет туралы айтады және т.б.).

өзін - өзі бағалаудың төмендігі (егер бұл менімен болып жатса, ал басқа балалармен болмаса, мен оған лайықпын).

Кінәні сезіну (мен жеткілікті қарсылық көрсетпедім).

Үмітсіздік (маған ешкім сенбейді және көмектесе алмайды, бұл одан да жаман болады).

Ұят (егер айтсам, бәрі маған бұрылады).

Теріске шығару (маған көп зиян тигізбеді).

Махаббат (мен бұл адамды жақсы көремін және өзімді құрбан етемін).

6. Негізгі себептері мен шарттары кәмелетке толмағандарға қатысты қылмыстар жасау

Қылмыскер тарапынан бопсалау, баланың болған оқиға туралы айтудан қорқуы (жыныстық қол сұғылмаушылыққа байланысты қылмыстар бойынша).

Қылмыскердің кәмелетке толмағанға деген дұшпандық қарым-қатынасын, оның денсаулығына зиян келтіргісі келетіндігін (кісі өлтіру қаупімен байланысты қылмыс бойынша).

Ата-аналардың жұмысының болмауы, жұмыспен қамту мәселелерін шешкісі келмеуі (алимент төлемеуге байланысты қылмыстар бойынша).

Кәмелетке толмағандарды адастыру, жеке заттарды абайсызда сақтау (мүлікті ұрлаумен байланысты қылмыстар бойынша).

Жас балаға қатысты ересек адамның қауіпсіздік шараларын сақтамау.

Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастың бұзылуы, отбасындағы қақтығыстар.

7. Зорлық-зомбылықтың негізгі түрлері

Жеке тұлғаның жыныстық қол сұғылмаушылығы жеке тұлғаның конституциялық-құқықтық мәртебесінің құрамдас бөлігі болып табылады, ол Қазақстан Республикасының Конституциясымен белгіленеді, қорғалады және кепілдендіріледі. Жыныстық қол сұғылмаушылық туралы айтқанда, олар кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығын, олардың қалыпты жыныстық сау дамуын, қалыпты физикалық және моральдық-адамгершілік дамуын білдіреді, бұл тек кәмелетке толмағандардың құқығын білдіреді.

Жыныстық қол сұғылмаушылық зорлық-зомбылық арқылы жойылады.

Жыныстық қол сұғылмаушылық зорлық-зомбылық арқылы жойылады.

Балалармен және жасөспірімдермен зорлық зомбылықтың 4 негізгі түрі және олардың мүдделерін елемей бар:

- физикалық;

- жыныстық (азғындық);
- психикалық (эмоционалды, психологиялық) зорлық-зомбылық;
- баланың негізгі қажеттіліктерін елемей (моральдық қатыгездік).

Балаға қатысты зорлық-зомбылық-бұл басқа баланың немесе ересек адамның, отбасының, топтың немесе мемлекеттің балаға физикалық немесе психологиялық, жыныстық немесе әлеуметтік әсері, оны маңызды әрекеттерді тоқтатуға және оған қайшы келетін немесе оның физикалық немесе психологиялық денсаулығы мен тұтастығына қауіп төндіретін басқа әрекетті орындауға мәжбүр етеді.

Зорлық-зомбылық-бұл мақсатты эмоционалды немесе күштік мәжбүрлеу, жәбірленушінің келісіміне, еркі мен мүдделеріне қайшы, белгілі бір мақсатта жүзеге асырылатын бір адамның басқа адамға әрекеті.

Балаларға қатыгездік-бұл баланың жарақаттануына, дамуының бұзылуына, өліміне әкеп соққан немесе баланың құқықтары мен әл-ауқатына қауіп төндіретін ересектердің немесе балалардың қасақана немесе абайсыз әрекеті немесе әрекеттері

Зорлық - зомбылықтың себептері екі түрлі:

Сыртқы себептер-бұл белгілі бір адамның шешімдеріне немесе әрекеттеріне емес, ілеспе құбылыстарға байланысты себептер:

- қоғамда маскүнемдіктің, нашақорлықтың таралуы;
- қоғамдағы адамгершілік дағдарысы;

- біздің қоғамда берік қалыптасқан стереотиптер – «Ұрады, демек, сүйеді!», «Барлығын ұру», «Шапалақтау және ұру ешқашан ауыр соқпайды» және т. б.;
- жеке адамға қатысты зорлық-зомбылық көріністерін, террористік актілердің суреттерін, вандализм, садизм актілерін үнемі көрсететін бұқаралық ақпарат құралдарының әсері;
- кейбір діни ағымдардың, соның ішінде некеде тұрған әйелдердің нақты себептерге қарамастан тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшырауы мүмкін және болуы керек деген көзқарасы бар секталардың сенімдері;
- әйелдердің, мужчин және балалардың жағдайына дәстүрлі көзқарас, бұл ер адамның «ерекше» өкілеттіктерге ие отбасының абсолютті басшысы екенін көрсетеді.
- географиялық, экономикалық, саяси факторлар.

Ішкі себептер-бұл белгілі бір адамға, олардың өмірлік тәжірибесіне, отбасылық тәжірибесіне, психикалық денсаулығына, өзін-өзі тану деңгейіне, білім мен мәдениетке, жаман әдеттер мен өмір салтына байланысты себептер:

- балалық шақта көрген ата-аналардың қарым-қатынас моделін, сондай-ақ отбасындағы қолайсыз жағдайдан туындаған стрессті көшіру;
- балалық шақта махаббаттың болмауы да агрессияны тудыруы мүмкін. Бала толық емес отбасында өскен болуы мүмкін-ата-анасы ажырасқан немесе біреуі қайтыс болған. Сонда адам өзінің серіктесінде балалық шағында болмаған махаббат үшін «ойнай» алады;

- генетикалық тұрғыдан тирандық сипат, жалпы және серіктес, атап айтқанда, адамдарға билік пен бақылауға деген туа біткен ұмтылыс;
- өзіне сенімсіз еркектердің озбыр мінез-құлқымен ықтимал қарсыластарын жоққа шығаруға деген ұмтылысы;
- төмен мінез-құлық мәдениеті (балағат сөздер, қызға / әйелге тек жыныстық объект ретінде құрметсіздік), партердің назар аудару, қамқорлық, қолдау және өзара түсіністік қажеттіліктерін түсінбеуі;
- бір немесе екі отбасы мүшелерінің алкоголизмі немесе нашақорлығы, егер адам белгілі бір психотроптық препараттардың әсерінен болса, қандай да бір жанжалды жағдайда барабар әрекет ете алмайды;
- отбасында қосымша шиеленіске әкелетін күрделі экономикалық жағдай, сондай-ақ егер бірге тұру одан әрі төзгісіз болып қалса, жәбірленушінің зорлаушыдан кету процесін қиындатады;
- психикалық денсаулықтағы ауытқулар;
- төмен білім және мәдени деңгей;
- отбасылық өмірге қанағаттанбау.

Балалар мен жасөспірімдерге зорлық-зомбылық көрсету және олардың мүдделерін елемей әртүрлі түрлер мен формаларға ие болуы мүмкін, бірақ олардың салдары әрқашан баланың денсаулығына, дамуына және әлеуметтенуіне елеулі зиян келтіреді, көбінесе оның өміріне және тіпті өліміне қауіп төндіреді.

- отбасында қосымша шиеленіске әкелетін күрделі экономикалық жағдай, сондай-ақ егер бірге тұру одан әрі

төзгісіз болып қалса, жәбірленушінің зорлаушыдан кету процесін қиындатады;

- психикалық денсаулықтағы ауытқулар;
- төмен Білім және мәдени деңгей;
- отбасылық өмірге қанағаттанбау.

Балалар мен жасөспірімдерге зорлық-зомбылық көрсету және олардың мүдделерін елемеу әртүрлі түрлер мен формаларға ие болуы мүмкін, бірақ олардың салдары әрқашан баланың денсаулығына, дамуына және әлеуметтенуіне елеулі зиян келтіреді, көбінесе оның өміріне және тіпті өліміне қауіп төндіреді.

8. Кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық зорлық-зомбылық белгілері

Білім беру мекемелерінің қызметкерлері баланың сыртқы келбеті мен мінез-құлқындағы оған қатысты жыныстық зорлық-зомбылықты көрсетуі мүмкін келесі ерекшеліктерге назар аударуы керек.

Физикалық белгілер

Ауызша симптомдар: экзема; дерматит; бет, ерін, ауыз қуысындағы герпес; тамақ инфекциясы; сонымен қатар, тамақтанудан бас тарту (анорексия), артық тамақтану (булимия).

Балаға жыныстық зорлық-зомбылықтың физикалық белгілері:

- баланың отыруы немесе жүруі ауыратыны анық;
- жыртылған, боялған немесе қанды іш киім, Киім;

- жыныс аймағында немесе анушта көгеру және / немесе қан кету;
- жыныс аймағындағы ауырсыну мен қышудың шағымдары;
- кеудедегі, бөкселердегі, аяқтардағы, іштің төменгі бөлігіндегі, жамбастағы жұмсақ тіндердің зақымдануы;
- қынаптағы, ануштағы немесе уретрадағы бөгде заттар;
- зәр шығару жолдарының қайталанатын қабынуы;
- зәрді ұстамау;
- жыныстық жолмен берілетін аурулар;
- жүктілік.

Ескерту: жыныстық зорлық-зомбылықтың кейбір түрлері (жыныстық қатынас, ауызша жыныстық қатынас, мастурбация, порнографиялық суреттер жасау) «медициналық» із қалдырмайды.

Баланың жыныстық қатынасының көрінісіндегі өзгерістер

- баланың жыныстық қатынас туралы біртүрлі, ерекше немесе жасына сәйкес келмейтін білімі;
- баланың жыныстық мазмұндағы ойындарға деген ерекше қызығушылығы;
- басқа балалармен жыныстық қатынас, тән стоырсулар мен қимылдармен жыныстық қатынасқа еліктеу;
- құрдастар мен ересектерге қатысты еліктіретін, ерекше қызықтыратын мінез-құлық;
- ерекше жыныстық белсенділік (жас балаларды жыныстық пайдалану; мастурбация, ересек адамның денесіне үйкеліс және т.б.).

Эмоционалды күй мен қарым-қатынастағы өзгерістер

- құрдастарымен қарым-қатынас жасаудағы қиындықтар, қарым-қатынастан аулақ болу, өз жасындағы Достардың болмауы немесе бұрынғы достарымен қарым-қатынастан бас тарту;
- кенеттен оқшаулану, депрессия, оқшаулану, өзін-өзі күту;
- жиі ойлану, отряд;
- тұрақты депрессия, қайғылы көңіл-күй;
- ашық ойындарға қатысуға құлықсыздық;
- бұрын балаға тән емес ұятсыз сөздер;
- жанжалдар мен ашуланшақтыққа шамадан тыс бейімділік;
- кіші балалар мен құрдастарды қорқыту;
- шамадан тыс икемділік, обсессивті тәуелділік;
- балалық, нәрестелік мінез-құлыққа оралу немесе керісінше, тым «ересек» мінез-құлық;
- бауырлардан алшақтау;
- ойыншықтарға қатыгездік (кіші балаларда);
- ересектерге деген екіұшты сезімдер (бастауыш мектеп жасынан бастап);
- үшінші тұлғаның әңгімелері: «мен бір қызды білемін»;
- дәретхана дағдыларын жоғалту (көбінесе бұл балаларға қатысты), жасөспірімдерде - сыртқы келбетіне немқұрайлы қарау, өзін-өзі күтудің нашарлығы немесе, керісінше, обсессивті жуу («жууға» деген ұмтылыс).
- Баланың жеке басы мен мотивациясының өзгеруі, әлеуметтік белгілері
- білім беру мекемесінде сабаққа келмеу;

- оқу үлгерімінің кенеттен өзгеруі (әлдеқайда жақсы немесе әлдеқайда нашар) немесе сүйікті іс-әрекеттеріңізге қызығушылықтың кенеттен жоғалуы;
- белгілі бір адамға немесе орынға қатысты күтпеген, күрт өзгерістер ("мен Петя ағайды жек көремін", "мен лифтпен жүре алмаймын", "Мен енді футболға бармаймын");
- отбасында ата-ана рөлін қабылдау (тамақ дайындау, кір жуу, жуу, кішкентайларға қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу);
- өзін-өзі қорғай алмау, зорлық-зомбылық пен өзін-өзі қорлауға қарсы тұру, кішіпейілділік;
- үйден шыққанға дейін (жасөспірімдерге тән) әлеуметтік рөлдердің қалыптаспауына және ондағы рөліне байланысты өз отбасының дәстүрлерін жоққа шығару.

Баланың өзін-өзі тануындағы өзгерістер

- өзін-өзі бағалаудың төмендеуі;
- жиіркеніш, ұят, кінә, сенімсіздік, өзін-өзі бұзу сезімі;
- өзін – өзі бұзатын мінез-құлық-алкогольді, есірткіні қолдану, жезөкшелік, үйден қашу, сабақты өткізіп жіберу, әртүрлі жазатайым оқиғаларға жиі ұшырау;
- өз-өзіне қол жұмсау туралы ойлар, әңгімелер, суицидтік әрекеттер.

Невротикалық және психосоматикалық белгілердің пайда болуы

- белгілі бір адамның жанында болған кездегі мазасыздық;
- белгілі бір адаммен/немесе басқа адамдармен үйде жалғыз қалудан қорқу;
- жанасуға қарсы тұру, баланы сүйгісі келмеу, құшақтау немесе оған белгілі бір адам қол тигізу;
- шешінуден қорқу (мысалы, физикалық тексеру кезінде дене шынықтыру сабағынан үзілді-кесілді бас тартуы немесе іш киімін шешуі мүмкін);
- бас ауруы, асқазан мен жүрек ауруы;
- обсессивті қорқыныш;
- ұйқының бұзылуы(ұйықтаудан қорқу, ұйқысыздық, түнгі қорқыныш).

Әрине, балада осы белгілердің кез-келгенін анықтағаннан кейін, сіз зорлық-зомбылыққа бірден күдіктенбеуіңіз керек, бірақ егер олар кешенде болса, мұндай балаға назар аударып, оның өмірінде не болып жатқандығы туралы мұқият сұраған

жөн. Егер сіздің алаңдаушылығыңыз расталса, онда қылмыс туралы дереу ішкі істер органдарына хабарлау керек, ал балаға кәсіби психологиялық, медициналық және басқа да көмек көрсетілуі керек.

Егер көмек уақытында көрсетілмесе, бала өз проблемасымен жалғыз қалады.

Балалық шақтың психологиялық жарақаттары адамның кейінгі өміріне, оның мінезінің қалыптасуына, болашақ жыныстық өміріне, психикалық және физикалық денсаулығына, жалпы қоғамға бейімделуіне қатты әсер етеді.

9. Кәмелетке толмағандарға зорлық-зомбылық пен қатыгездіктің жыныстық тиіспеушілігінің алдын алудың нормативтік-құқықтық актілері

1. Бала құқықтары туралы Конвенция (1989 жылғы 20 қарашадағы Бас Ассамблеяның 44/25 қарарымен қабылданған).

2. Қазақстан Республикасының Конституциясы (референдумда 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған. 1995

жылдың 5 қыркүйегінде күшіне енді. Өзгерістер мен толықтырулар 1998 жылғы 7 қазанда, 2007 жылғы 21 мамырда, 2011 жылғы 2 ақпанда, 2017 жылғы 10 наурызда, 2019 жылғы 23 наурызда, 2022 жылғы 8 маусымда, 2022 жылғы 17 қыркүйекте енгізілді.).

3. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ Қылмыстық кодексі (12.09.2023 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

4. «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі(01.01.2024 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

5. Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 16 шілдедегі № 168-1 қылмыстық іс жүргізу кодексі 1998 жылғы 1 қаңтардан бастап (01.01.2024 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

6. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 234-V ҚРЗ қылмыстық-атқару кодексі (01.07.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

7. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы (01.01.2024 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

8. «Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-II Заңы (01.01.2024 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

9.«Діни қызмет және елигиалық бірлестіктер туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (3.09.2023 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

8. «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» 2004 жылғы 9 шілдедегі № 591-ІІ Қазақстан Республикасының Заңы (01.07.2023 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

9. «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-ІV (01.07.2023 ж.жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен).

10. 2015 жылғы 9 ақпандағы № 285-V ҚРЗ «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Қазақстан Республикасының Заңы.

11. «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 бұйрығы.

Толтаңыз! Артқа қараңыз! Сіздің қасыңызда сіздің көмегіңізге мұқтаж бала болуы мүмкін...

**ЕСЛИ ТРУДНО -
ПРОСТО ПОЗВОНИ**

**КРУГЛОСУТОЧНЫЙ
ТЕЛЕФОН ДОВЕРИЯ**
ДЛЯ ДЕТЕЙ, ПОДРОСТКОВ
И ИХ РОДИТЕЛЕЙ

Ты можешь поговорить:

- О своей жизни и проблемах ...
- О дружбе и неразделенной любви ...
- Об отношениях с родителями и учителями...
- О жестоком обращении с тобой и сверстниками...

